

**«ҲАМКОРИИ ИҚТИСОДИ - ИҚТИМОЙ
ВА ФАРҲАНГИИ
ТОҶИКИСТОНУ ЎЗБЕКИСТОН:
ТАЪРИХ ВА ЗАМОНИ МУОСИР»**

**Маводи конференсияи байналмилалии илмӣ – амалӣ
(Хучанд, 21 - 22-юми июни соли 2019)**

**СОЦИАЛЬНО - ЭКОНОМИЧЕСКОЕ И
КУЛЬТУРНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО
ТАДЖИКИСТАНА И УЗБЕКИСТАНА:
ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ**

**Материалы международной научно-практической конференции
(Худжанд, 21 - 22 июня 2019 года)**

**Нашриёти
«Нури маърифат»
Хучанд - 2019**

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

**Муассисаи давлатии таълимии
«ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ХУЧАНД
БА НОМИ АКАДЕМИК БОБОҶОН ҒАФУРОВ»**

**МАВОДИ
КОНФЕРЕНСИЯИ
БАЙНАЛМИЛАЛИИ ИЛМӢ-АМАЛИИ
«ҲАМКОРИИ ИҚТИСОДИ-ИҶТИМОӢ ВА
ФАРҲАНГИИ ТОҶИКИСТОНУ ЎЗБЕКИСТОН:
ТАЪРИХ ВА ЗАМОНИ МУОСИР». –
Хучанд, 21-22-юми июни соли 2019**

**МАТЕРИАЛЫ
МЕЖДУНАРОДНОЙ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
«СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ И КУЛЬТУРНОЕ
СОТРУДНИЧЕСТВО ТАДЖИКИСТАНА И УЗБЕКИСТАНА:
ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ». –
Худжанд, 21-22 июня 2019 года**

**Нашриёти
«Нури маърифат»
Хучанд-2019**

496	Тиллохочаева М., Ҳакимова Ш., Салимов Т. «Макорим-ул-ахлоқ»-и Хондамир ва инъикоси равобити дӯстиву адабии Ҷомиву Навоӣ дар он.....	623
502	Турдибоев Т. Ўзбек ва тоҷик тилларида ҳунармандчиликка оид айрим луғавий бирликларнинг функционал-семантик хусусиятлари ҳақида.....	628
506	Турдибоев Т. Ҳ., Юнусова З. У. Ўзбек ва тоҷик тилларида фонетик сатҳга оид атамалар тизимининг шаклланиши ҳақида.....	632
513	Турдибоев Т., Юнусова З. Ўзбек тилишунослик терминологиясининг шаклланиши тарихига доир.....	634
517	Турсунов Б. Р., Шеронов Б. Ғ. Тоҷикистон ўзбек илмий-таълимий маркази тарихидан.....	637
522	Тухлиев Б. Новые переводы из современной таджикской литературы.....	642
528	Тўхсанов Қ. Жалолиддин Румий рубоийларининг ғоявий-бадиий таҳлили.....	645
534	Ўзбеков С. Муносибати шеваи ҳардурии Ҷумҳурии Ўзбекистон бо лаҳҷаҳои тоҷикони Андарақ.....	651
537	Ўлмасова З., Маҳмудова Н. Анъанаи зулличонайнӣ дар адабиёти тоҷику ўзбек.....	656
539	Ўлмасова З. Аналитический взгляд на рассказы молодого писателя Самарканда Фаридуна Фарход-заде.....	664
542	Ўлмасов М., Усанов Р., Болтаева М. Масъалаҳои муносибати тоҷикистон ва ўзбекистон дар паёми президенти кишвар.....	672
547	Фармонова Д. Густариши равобити фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҷумҳурии Ўзбекистон дар замони имрӯза.....	676
550	Ҳошимов Ф. ДҶ. Сотрудничество Таджикистана и Узбекистана по противодействию междунуродному терроризму в рамках шос..	680
555	Ҳакимов М., Зокиров М. Фарғона шаҳар тоҷиклари нутқида лексик-семантик интерференциянинг намоён бўлиши.....	685
60	Ҳайитов Ш. А. Совет ҳокимияти йилларида ваҳш водийсини ўзлаштиришида иштирок этган ўзбеклар	690
66	Ҳомидов А., Маҳмудов О. Тоҷик ва ўзбек олимлари ҳамкорлиги.....	695
70	Ҳотамов Н. Б. «Мухторияти Хўқанд» ва оқибатҳои барҳам додани он.....	698
74	Ҳусанбоев Н. А., Мавлонова М. Истилоҳоти иқтибосии туркӣ (ўзбекӣ) дар «Канзи шифо» ва «Ҳазинаи тибби қадим»-и Ҳомидҷон Зоҳидов.....	703
78	Ҷориева М. Abdurahmon Tamkin hayoti va ijodiy merosi xususida dastlabki kuzatishlar.....	706
83	Ҷўраев М. С. Ҳамкориҳои тижоратии Тоҷикистон ва Ўзбекистон дар солҳои охир.....	709
9	Ҷўразода Қ. Ҳ., Исомиртинов Қ. Б. Аз таърихи ҳамкориҳои иқтисодии Тоҷикистон ва Ўзбекистон.....	712
1	Шарифзода А. А. Дӯстиву ҳамкориҳои Тоҷикистону Ўзбекистон ва истиқболи ҷомеаи шахрвандӣ.....	716

Пайнавишт:

1. Зоҳидов Ҳ. Ҳазинаи тибби қадим. – Душанбе: Ирфон, 1990. – 624 с.
2. Зоҳидов Ҳ. Канзи шифо. – Душанбе: Ирфон, 1993. – 720 с.
3. Султонов М. Мушкилоти забони илм ва истилоҳот. – Дониш, 2015. – 324 с.
4. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷ. 1. – Душанбе, 2008. – 950 с.
5. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Ҷ. 2. – Душанбе, 2008. – 950 с.
6. Фарҳанги лугати форсии ҷомеъ: Нармафзор, шомилӣ “Деҳхудо” ва “Мушн”. – Техрон, 1363 ҳ.

(Ўзбекистон Республикаси)

ABDURAHMON TAMKIN HAYOTI VA IJODIY MEROS XUSUSIDA DASTLABKI KUZATISHLAR

O'zbek xalqi g'oyatda boy adabiyot tarixiga va boy adabiy merosiga ega. O'rta Osiyolik boshqa qardosh xalqlar qatori o'zbek xalqi ham juda qadimgi va ko'plab moddiy va ma'naviy boyliklar yaratib, insoniyatning taraqqiyotiga munosb hissa qo'shgan.

O'tmishning buyuk va fozil kishilari biz uchun juda qoldirganlar. Natijada, adabiyotimiz tarixida, qofiya, radif, varoniy asarlar yozildi, tazkira va bayozlar, badiiy asarlar asosida lug'atlar tuzildi. Chunonchi Alisher Navoiyning "Mezon ul-avzon", "Majolis munoziratin" Boburning "Boburnoma", Muhammad Xoksorning "Muntaxab al-hay'at", Fazliy Namangoniyning "Majmu'ayi shoiran", Qori Rahmatulla Vohidining "Tuhfat ul-ahbob fi tazkirat ul-as'hob" asarlari shular jumlasidandir. Shuningdek, Sa'diy, Lutfiy, Hofiz, Bedil, Mashrab, Ravnaq, Raqim, Naim, Mujrim, Shavqiy, Xiromiy, Imlo, Vola, Vali, Nodim, Noqis, Mirzo, Hoziq, Zavqiy, Shavqiy, Tabibiy va Avazlar o'tganlarkim, ularning asari hali hanuz xalqimiz uchun ochilmagan xazinadir.

XX asrda o'zbek adabiyotida bir guruh olimlardan iborat ilmiy-tadqiqot maktabi yetishib chiqdi. Natijada o'tmish adabiy merosimizni o'rganish va qayta yaratish ko'plab ilmiy tadqiqot ishlari yaratildi. Bularga, V. Zohidovning "Navoiyning g'oya va obrazlar dunyosi", "O'zbek adabiyoti tarixi" to'rt jildlik akademik V. Abdullayevning "XVII-XVIII asrlarda Xorazm va Xorazmliklarning adabiyoti", A. Qayumovning "Qo'qon adabiy muhiti", M. Shaymurovning "Ustodning san'atxonasida", A. Hayitmetovning "Alisher Navoiy lirikasi", S. Sulaymonovning "Alisher Navoiy musiqasining tekstologik tadqiqoti", A. Mallayev, V. Abdullayev va G'. Karimovlarning uch tomdan iborat "Xorazmliklarning adabiyoti tarixi" kitoblarini va bir qator olimlarimiz –R. Vohidov, A. Abdurahmonov, M. Qosimova, T. Qorayev, T. Norov, R. Fozilov, A. Orzibekov, Sh. Sirojiddinov, I. Salohiddinov, G'. Murodov, N. Bekmurodov, A. Ahmedova, D. O'rayeva, X. Eshonqulov, D. Quvvatova, Q. To'xtashevlar tomonidan ilmiy-tadqiqot ishlarini kiritish mumkin.

Jahon ilm-fani va madaniyati xazinasiga Ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Abu Nasir Farobiy, Ahmad Yassaviy, Ulug'bek, Alisher Navoiy, Buxoridagi

Fitratdek olim-u faylasuflari, shoir-u yozuvchilari ijodi bilan boy hissa qo'shgan o'zbek xalqi mustaqillik va istiqloq tufayli yana ilm va ma'rifat markazlariga aylandi.

Ana shunday ilm markazlaridan biri-ko'hna Buxorodir. U qanchadan – qancha bosqin-u vayronagarchilikni boshidan kechirsa-da, hamon mag'rur bosh kerib turibdi. Ayniqsa, o'zaro nizolar avj olgan XVII asrning oxiri, XVIII-XIX asrlar Buxoro uchun ayanchli davr bo'ldi. Turli urushlar, o'zaro kelishmovchiliklar fan va adabiyot olamiga salbiy ta'sir qilmay qolmadi. Biroq shunday og'ir davrda ham Buxoro bir qator adabiyot va san'at vakillarini yetishtirib berdi. Jumladan, Abdushukur Shukuriy, Vola, Xumuliy, Joniy, Savdo, Shavqiy, Sahbo, Abdurahmon Tamkin va Somiy kabilar.

Ushbu davrlar Buxoro adabiy muhitini o'rganish yuzasidan qator ilmiy ishlar yaratildi. Jumladan, olim B. N. Valixojayev o'zining "O'zbek adabiyotida epik poeziya taraqqiyoti tarixidan" deb nomlangan ilmiy ishida Buxoro muzofotidagi ilmiy-adabiy qarashlarni ham tahlil etadi. S. Amirqulovning "Junaydillo Hoziq", R. Hodizodaning "Ahmad Donish" haqidagi ilmiy materiallarga boy nomzodlik va doktorlik ishlarida XIX asr tojik adabiyoti, uning qator ma'rifatparvar namoyondalarining asarlari ilmiy asosda tahlil etilib qolmasdan, balki XIX asr Buxoro tarixi va adabiy muhiti haqida ham fikrlar yuritilgan. Yana R. Orzibekov, I. S. Salohutdinov, M. Mahmudov, S. Sirojiddinov, G. Ahrorova va boshqa olimlarimizning bu sohadagi xizmatlari diqqatga sazovordir. Ammo shunga qaramay, Turkiston o'lkasining juda ko'p joylarida haligacha o'rganilmagan qator adabiy markazlar mavjuddir. Ushbu markazlarni katta bir gulzorga qiyos qilsak, ushbu chamanzordan guldastalar terib xalqimizga, kelajak avlodga taqdim etish olim va tadqiqotchilarimizning ishlaridir.

Bugungi davr talabiga quloq tutadigan bo'lsak, biz-o'z munosib bahosini kutib yotgan buyuk ajdodlarimiz qoldirgan adabiy xazinani xalqimizga, elimizga, qolaversa, yoshlarimizga yetkazib berishimiz lozim.

Ana shunday sohir qalb egalaridan biri Abdurahmon Tamkindir. U XIX asr oxiri XX asr boshlarida yashab, ijod etgan sermahsul ijod namoyondasi, zabardast shoir va zamonasining peshqadam olimlaridan edi.

Tamkin ijodini o'rganish uchun quyidagi 3 manbani nazardan o'tkazish lozim:

- 1)XIX asrda yaratilgan tazkiralar;
- 2)Tamkinning o'z asarlari;
- 3)shogirdlari yozib qoldirgan xotiralar.

Birinchi manbaga diqqat qaratadigan bo'lsak:

-XIX asrda yashab o'tgan Afzal Maxdumi Pirmastiy va Xoji Ne'matullo Muxtaram kabi tazkiranavislarning asarlarida buxorolik zullisonayn shoir Tamkin haqida mavhum ma'lumotlar, aniqrog'i, haqiqatni buzib ko'rsatuvchi noto'g'ri ma'lumotlar uchraydi, - deb yozadi -tojik olimi Asqar Jon Fido.

Darhaqiqat, ushbu tazkiralar Tamkin haqida aniq ma'lumot bera olmaydi. Chunki o'zbek adabiyotida Tamkin ijodi hali o'rganilmagan, imkon qadar shu masalaga yechim berishga harakat qilamiz.

Endi, ikkinchi manba Tamkin asarlariga murojaat etsak, ularda shoir o'z haqida ayrim ishoralar qilgan. Ana shu ishoralarni diqqat markazimizda saqlab, shoirning shagirdlari xotirasini varaqlasak o'xshashlik va yaqinlikni uchratamiz. Ushbu muvofiqlik tufayli shoirning hayoti va ijodi haqida aniqlikka erishish mumkin.

A. Tamkinning hayoti va ijodi haqida aytilgan har xil fikrlarga chaqirishda shoirning shogirdi Ja'farovning xizmati katta bo'ldi.

Ja'farovning yozilmalarida; "Dar sanai 1905 melodi (barobari 1322 hijriy) baroi tahsili ulum ozimi Buxoro gardida ...dar hovli Hoji Maxdum sokim gardidam. Alassaboh bo Hoji Maxdum ba hovlii domullo Abdurahmon Tamkin raftem. Domullo bisyor odami xoksor va halim bud. Sinni sharh eshon karib boi panjohu se rasida bud...",-degan fikrlar uchraydi. Bu ma'lumotdan shu narsa aniq bo'ladiki, agar shoir 1905-yil 53 yoshda bo'lsa, demak u 1851-1852-yillar atrofida Buxoro shahridagi Bo'yrafovi dahasida tavallud topgan. Otasi Mulla Abduxoliq degan kishi bo'lgan. Tamkinning umri Buxoroda o'tgan. U Buxoro madrasalarida tahsil olgan va ona-shahrida yashab, ilm o'rganganidan g'oyatda mamnun bo'lgan hamda tinch -osuda hayotini quyidagicha ifodalagan:

*Bihisht joi tu, Tamkin chi joi reb dar o'
Ki monda bog'chaye yodgor az padar ast.*

Tarjimasi: Jannat joying sening Tamkin, eshiging jannat eshigi,
Shu joydagi bog' otangdan yodgordir.

Tamkin Buxorodagi "Dorushshifo" madrasasida dars bergan. Shoir asarlaridan ma'lum bo'ladiki, mudarris bo'lganiga qadar imom bo'lgan va davlat ishlarida ishlagan.

Bu haqda shoir o'zining "Mo'liston" asarining muqaddima qismida ishorat qilib o'tadi. "Mo'liston" 17 baytdan iborat, u Buxoro amiri Abdulahadxonga madhiya tarzida bitilgan bo'lib, qit'a janrida yozilgan.

Yoki, Tamkinning yana bir madhiyasi ham Abdulahadxonga bag'ishlangan. U xonni -Chunin shohi diloso-yu dilorom- deb ko'klarga ko'taradi. Bu asar 71 baytdan iborat bo'lib, "Ganji shoygon" ("Shohlar duri") deb nomlangan. U masnaviyda yozilgan, tarkibida uchta ruboiy ham uchraydi.

Tamkin 1898-1901 Amir Abdulahad saroyida eshikbonlik qiladi. Mana shu yillarda shoir barcha zulm va jaholatning sababchilari amirning tevaragidagi amir-u umarolar deb biladi. U amir Abdulahadni ularga ishonmaslikka, diyonatli bo'lishga chaqiradi.

Amir Abdulahadning ham shoirga e'tibori kuchli edi. Biroq, g'alamis odamlarning ig'vosi tufayli shoir asta-sekin amirning nazaridan qoladi. Shoir qanchalik marhamat kutmasin, amir u kutgan narsani ravo ko'rmaydi. Oxir oqibat Tamkindagi ishonch va iltijo o'rnini cheksiz nafrat egallab, saroydan uzoqlashadi. Uning saroy ahlidan shunchalik ko'ngli qoladiki, hatto ular bilan duch kelib qolishni istamaydi. Bu istakni hatto "Mo'liston" asarida keltirilgan hikoyat orqali ham yaqqol ifodalagan.

Tamkinning adabiy merosi boy va sermahsuldir. U barcha janrlarda ijod qilgan. Chunonchi, qasida, g'azal, muxammas, qit'a, fard, chiston, muammo

va hajv kabi janrlarda barakali ijod qilgan. Uning aksariyat asarlari tojik tilida yozilgan, biroq uning o'zbek va arab tillarida yozilgan ayrim she'rlari ham borki, bular Tamkin har uchala tilni ham mukammal bilganligidan dalolat beradi.

Shoirdan juda boy adabiy meros qolgan. Bular: "Devoni qasoid-u g'azaliyot", "Ganji shoygon", "Ruboiyot", "Jaroid", "Mo'liston", "Matole' ul-foxira va matolib uz-zahira". Yana shoirning ayrim she'rlari o'sha davrda yaratilgan tazkira va bayozlardan o'rin olgan.

Shuningdek, "Tazkirat ush-shuaro" asarining muallifi Hoji Ne'matulloh Muhtaramning xabar berishicha Tamkinning "Junaydi laoli" degan asari ham bo'lgan. Lekin bu kitob va u haqdagi aniq ma'lumotlar bizgacha yetib kelmagan.

Tamkin devoni 6764 misra bo'lib, shundan 356 misrasi qasida va 6408 misrasi g'azaldir. "Ruboiyot" asarida esa 488 ruboiy, 1468 mufradod, 7 chiston va 6 muammo bor.

Shoir g'azallarini mazmun jihatidan 3 qismga bo'lish mumkin:

1) an'anaviy g'azallar;

2) amaldorlarni tanqid qilgan, hasad, kibr-g'urur, zararli xislatlar haqidagi g'azallar;

3) pand-u nasihat mavzusidagi g'azallar.

Shoirning "Jaroid" asari 1168 misra bo'lib, 305 qit'adan iborat. Bu asarning mavzusi pand-u nasihatdan iboratdir. Shoirning diqqat markazida muhim hayotiy masalalar turadi.

"Mo'liston" Sa'diyning "Guliston"iga payrov tarzida nazm-u narsda bo'lib, maxsus boblarga bo'linmagan. Bu asar 4 qit'a va 76 hikoyatdan iborat. Qit'a va hikoyatlar bir-biri bilan chambarchas bog'lanib, bir-birini to'ldirib boradi.

Demak, 1851-1852-yillar atrofida tug'ulib, 1915-yilgacha yashab ijod etgan buxorolik shoir Abdurahmon Tamkin hayoti va ijodi haqidagi ma'lumotlar va u yaratgan asarlar hali o'zbek adabiyotida mukammal holda o'z xulosasini topgan emas. Shoirning hayot yo'li, u yashagan tarixiy sharoit va adabiy muhit hamda ijodiy olami haqidagi savollarga javob topib, uni o'quvchiga yetkazish lozim.

XIX-XX asr boshlaridagi Buxoro adabiy muhitining yorqin vakili A. Tamkin ijodi orqali bilish mumkinki, bu davr adabiyoti zullisonayin adabiyot sifatida maktab darajasiga chiqqan desak xato bo'lmas.

Чўраев М. С.

(Тоҷикистон, Хуҷанд)

ҲАМКОРИҲОИ ТИҶОРАТИИ ТОҶИКИСТОН ВА ЎЗБЕКИСТОН ДАР СОЛҲОИ ОХИР

Тоҷикистон дар солҳои аввали истиқлолият рӯзҳои душвор ва сангинро аз сар гузаронида, барои оянда таҷрибаҳои арзишмандро бардошт.

Сарвари давлати Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон 29 уми сентябри соли 1993 аввалин маротиба дар минбари баландпояи Созмони